

Breu història, cultural, de l'Acadèmia de Belles Arts*

Pilar Vélez

Acadèmica bibliotecària. pvelezv@mail.bcn.es

L'origen de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi es remunta a l'any 1775, quan la Junta Particular de Comerç fundà l'Escola Gratuïta de Disseny amb la intenció de servir a la indústria tèxtil, formant dibuixants capaços de dotar de models propis la producció d'indianes, llavors el motor principal de la incipient indústria catalana.

A diferència, doncs, d'altres institucions acadèmiques equivalents, els fonaments de l'acadèmia catalana de belles arts se sustenten en la necessitat de proveir el país d'uns artífexs al servei de la seva prosperitat comercial i econòmica, dotant-lo, per tant, d'un ensenyament especialitzat adient, tal com era propi del pensament il·lustrat aleshores dominant.

Aquest fet, però, no arribà a bon port fins després d'haver superat tota mena d'entrebancs d'ordre administratiu, producte de les conseqüències del Decret de Nova Planta, que endarreriren la seva fundació, mentre paral·lelament també havia aflorat la necessitat de la creació d'una escola de belles arts.

Al cap d'uns anys, tots dos desigs confluïren en un de sol i, el 1775, Barcelona veié fer-se realitat el somni: la creació d'una escola que portà el nom d'*Escuela Gratuita de Diseño*, és a dir, d'una escola de dibuix, tal com es desprèn del sentit original del mot.

La Junta de Comerç, després de vora 30 anys d'intents fallits, nasqué el 1760 amb l'objectiu fonamental de fomentar la indústria, el comerç i l'agricultura. Un dels primers fruits fou la creació immediata d'escoles de diverses especialitats: primer la de Nàutica, fundada el 1769, i sis anys després la de Disseny, que s'instal·laren en aquest edifici de l'antiga Llotja, recuperat per l'entitat després de moltes trifulgues i que, utilitzat en el seu ús darrer com a caserna, presentava un estat ruïnós.

Tanmateix, al tombant de segle, Joan Soler i Faneca va saber transformar la Llotja medieval en el que avui considerem l'edifici neoclàssic més representatiu de la ciutat, convertint-lo en un estoig preciós del gran saló gòtic de Contractacions, i preservant d'aquesta manera, no només un patrimoni artístic, sinó també un dels pocs testimonis que ens ha deixat la història de la vida comercial barcelonina. La Junta, hereva del Consolat de mar, aixoplugava les noves escoles dins de la Llotja.

El primer president de l'Escola de Disseny fou Pere Pasqual Moles, prototipus de l'acadèmic neoclàssic, gravador notable, format a París, on havia treballat al servei del rei, i un home, per tant, més procliu a l'art que a la indústria.

Això explica, entre altres motius, que al cap d'un any al primer reglament de l'Escola, aquesta ja oferís els estudis de dibuix als pintors, escultors, arquitectes i gravadors, alhora que als artífexs de les arts mecàniques, i defensés per sobre de tot les formes senzilles i naturals com les òptimes de tot art. Així, en alguna mesura, anticipava allò que posteriorment esdevingué la controvèrsia entre art i indústria, en els orígens del futur disseny industrial. L'Escola, doncs, ben aviat esdevingué una Escola de Nobles Arts que compartí el seu ensenyament amb els estudis aplicats a la indústria.

Durant 75 anys, fins al 1850, l'Escola actuà com una veritable acadèmia –en el sentit il·lustrat del mot, tot i que oficialment no gaudia d'aquest status–, i els artistes i professors es comportaren com a veritables acadèmics creant un museu, amb una finalitat inicialment educadora, al servei dels seus deixebles, que enriquit mitjançant diverses i notabilíssimes contribucions, fou també, i per això avui podem enorgullir-nos-en, el primer museu d'art públic de Catalunya.

La vida de l'escola-acadèmia, com podríem dir-ne, no va ser gens fàcil. La Guerra del Francès comportà l'aturada de l'entitat i l'exili de molts professors. Reiniciada la vida acadèmica el 1814, els continus canvis polítics i els diversos atacs militars que sofrí la ciutat de Barcelona, contribuïren a la desestabilització de l'escola com també de la Junta de Comerç, sotmesa aquesta, contínuament, a tota mena de fluctuacions econòmiques, i en contínua pugna amb l'Estat representat pel govern de Madrid.

Però en un moment determinat, mentre la Junta perdia les seves atribucions en esdevenir, per decret, un òrgan merament consultiu, i perillaven les seves escoles, un reial decret d'Isabel II, del 31 d'octubre de 1849 reorganitzava les acadèmies de belles arts de tota Espanya i en creava de noves, entre altres la de Barcelona, que restà definitivament establerta el 27 d'abril de 1850. L'Escola de Nobles Arts esdevenia Escuela Provincial de Bellas Artes i passava a dependre de l'Acadèmia i, en definitiva, allò que abans era un tot, ara restava diferenciat en dos àmbits, el merament institucional i consultiu i el dedicat a l'ensenyament, tot sota el mateix sostre, la Llotja de Mar.

Però, parem atenció: què significava el mot “creació” quan simplement a Barcelona regularitzava una situació en vigor des de feia moltes dècades? Era un reconeixement legal tardà que dotava d'una denominació –Academia Provincial de Bellas Artes– a una de les entitats socioculturals més vives del país, la qual en els seus propis inventaris del primer quart de segle ja s'autodenominava acadèmia (primer inventari manuscrit del 1821). De la mateixa manera, les altres escoles de l'antiga Junta s'havien integrat, també per decret, sota una nova institució: l'Escola Industrial.

Les opinions sempre són subjectives, és clar, però sens dubte, en aquesta primera etapa una de les aportacions cabdals de l'Escola va ser la formació dels operaris que necessitava la indústria. Aquest fet només fa que reforçar el sentit de l'escola com a primera promotora d'allò que a les acaballes del segle XIX i inicis del XX ja es va poder denominar com a disseny industrial, un terreny en què el nostre país ha estat i aspira a seguir-ne sent capdavanter.

Clar que tampoc podem oblidar-nos de les belles arts, és a dir, dels dos grans escultors del neoclassicisme, Damià Campeny i Antoni Solà, el segon dels quals fou l'únic artista estranger que arribà a ser president de l'Accademia di San Lucca a Roma, l'acadèmia d'art més senyera del seu temps.

De totes maneres, probablement el més important des del 1850, quan l'Acadèmia cedí les funcions pedagògiques a l'Escola, va ser el fet d'erigir-se en una entitat fonamentalment protectora del patrimoni, a través de diverses accions, com ara l'organització d'exposicions i elaboració dels seus catàlegs, tasca en què fou capdavantera.

Aquest vessant tampoc no era nou, car l'Acadèmia ja havia desenvolupat un paper notable en el salvament d'obres d'art dels convents, tant durant el trienni liberal com arran de la crema del juliol de 1835. Però la consciència de patrimoni es consolidà en aquells anys i sens dubte l'Acadèmia de Belles Arts hi tingué molt a dir, com també se n'ocupà l'Acadèmia de Bones Lletres, amb gran cura pel que fa al camp arqueològic i documental.

Acadèmia i patrimoni foren i són dos termes indissociables, de la qual cosa n'és bon exponent, entre altres, el fet que l'Acadèmia ja el 1909 formés part de la primera Junta de Museus de Barcelona, com un membre clau i com a propietària que era de gran part del fons públics dels museus catalans.

De la mateixa manera que erudits i artistes salvaren el patrimoni dels convents que avui constitueixen el fons dels principals museus d'art i arqueologia del país –recordem que el Museu Nacional d'Art de Catalunya compta amb un notabilíssim dipòsit de pintura de la nostra acadèmia (el conjunt de frescos d'Annibale Carracci de la capella Herrera de San Giacomo degli Spagnuoli, a Roma, o la sèrie de la *Vida de Sant Francesc*, d'Antoni Viladomat, ...), avui seguim estan sensibilitzats i amatents envers a tot allò que significa la conservació, bon ús, gaudi i estudi del patrimoni públic, que tan testimoni és de la història com els fons documentals.

L'arquitectura i l'urbanisme, la pintura, l'escultura i totes les arts de l'objecte, com també les arts visuals i les de l'espectacle, on es fonen la paraula, el gest i la música, és a dir, totes les arts avui representades a la nostra acadèmia, a través dels artistes, dels tècnics, protectors i investigadors de cadascuna de les seccions, contribueixen a explicar qui som i ens possibiliten entendre el passat per enfil·lar el repte del futur.

L'Acadèmia va perdre progressivament les seves competències en l'àmbit pedagògic i l'Escola de Belles Arts seguí una complexa història i una sèrie de desdoblaments acompanyats sempre de múltiples incidències. Tot plegat obligà i alhora, perquè no, afavorí, que l'Acadèmia cerqués un domini dins de la seva tradició que recaigué, de manera natural, en la preservació del patrimoni artísticocultural.

Si històricament aquesta casa havia estat el lloc on s'havien format figures de ressò tan internacional com Fortuny, Gaudí o Picasso, formats per l'Acadèmia o en contra de l'Acadèmia, tot hi compta, avui el nostre objectiu és evidentment tot un altre: Vetllar pel patrimoni, pel nostre, estudiant-lo, catalogant-lo i difonent-lo, i pel de tot el país –no oblidem que des del 1928 l'Acadèmia, per distinció especial, passà a denominar-se reial i poc després esdevingué la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi–, de la mateixa manera, en la mesura que això pot ser possible i que ens afecta a tots com a col·lectiu, hereus i usuaris. Aquesta és, doncs, avui, la funció primordial de l'Acadèmia, allò que més pot enorgullir-nos en el present com en el passat va ser la tasca capdavantera en el desenvolupament econòmic del país, gràcies a que els tècnics formats per l'entitat van ser capaços de millorar uns productes per tal que tinguessin una bona acceptació en el mercat.

Art, tècnica i comerç foren els pilars dels orígens de l'Acadèmia. Totes les arts, recerca i patrimoni, 230 anys després de la seva tan desitjada fundació, en són els de la nostra, que avui té el goig de ser la seu de la inauguració del curs 2004-2005 de les acadèmies catalanes, de qui tots vostès, col·legues i amics, en són representants distingits.

Moltes gràcies.

* Discurs llegit en l'acte d'inauguració dels curs interacadèmic 2004-2005, que tingué lloc al saló d'actes de l'Acadèmia el 13 d'octubre del 2004.